

УДК 330.341.42:001.5

Сергій Гонта

**АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ
СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ**

Сергей Гонта

**АНАЛИЗ НАУЧНЫХ ПОДХОДОВ К ИССЛЕДОВАНИЮ СУЩНОСТИ
СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ**

Serhiy Gonta

**ANALYSIS OF SCIENTIFIC APPROACH TO THE STUDY OF THE STRUCTURE
OF THE ECONOMY**

Визначено сутність категорії «структура економіки», яку досліджено через вивчення наукових підходів до ідентифікації змісту дефініції «структура». Також у межах статті виділено основні характерні ознаки структури як окремого об'єкта пізнання, проаналізовано сутність економічної структури як категорії та з'ясовано її відмінні риси від дефініції «структура економіки».

Ключові слова: структура, структура економіки, економічна структура, система, національна економіка, компонент.

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 12.

Определена сущность категории «структура экономики», которую исследовано через изучение научных подходов к идентификации содержания дефиниции «структура экономики». Также в рамках статьи выделены основные характерные признаки структуры как отдельного объекта познания, проанализирована сущность экономической структуры как категории и выяснено ее отличительные черты от дефиниции «структура экономики».

Ключевые слова: структура, структура экономики, экономическая структура, система, национальная экономика, компонент.

Рис.: 1. Табл.: 2. Библ.: 12.

In the article defines the essence of category "structure of the economy", which was explored through the study of scientific approaches to identifying content of definitions "structure". Also within article highlights the main characteristic features of the structure as a separate object of knowledge, analyzes the nature of the economic structure as a category and found distinctive features of the concept of "structure of the economy".

Key words: structure, economic structure, structure of the economy, system, the national economy, the component.

Fig.: 1. Tabl.: 2. Bibl.: 12.

JEL Classification: A 10, A 19

Постановка проблеми. Актуальними та важливими з позиції забезпечення подальшого розвитку національної економіки є теоретичні дослідження її сутності та закономірностей функціонування. Національне господарство, як макроекономічний об'єкт дослідження, за своєю природою є складним явищем пізнання і, з позиції наукового вивчення такого об'єкта, вимагає застосування системного підходу до його дослідження. Це дозволяє розкласти окреслений об'єкт на частини, застосовуючи декомпозиційний підхід і тим самим отримати елементи, які можна вивчати окремо. Проте іншим результатом такого розподілу є не лише набір, певна сукупність однорідних компонентів, але і структурна їх узгодженість, за якої кожний елемент посідає своє місце і має, таким чином, зв'язки з іншими складовими об'єкта, що досліджується.

Наведене вище дає підстави стверджувати, що питання вивчення будь-яких елементів, явищ, процесів, одночасно пов'язані з ідентифікацією як їх складових, частин, так і вивченням структури таких об'єктів аналізу. Це й обумовлює важливість поглиблення теоретичних та методичних засад дослідження структур різних об'єктів, у тому числі й економічних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання висвітлення сутності структури як універсального явища у теорії науки досліджувалися у наукових роботах таких учених: С. В. Дегтярева, М. В. Кармінська-Белоброва, О. В. Коломицева, О. В. Мороз, М. І. Мельникової, Л. О. Потравки, Ю. Чайки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на наявність численних фундаментальних та прикладних досліджень у сфері вивчення

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

сутності структури національної економіки, на сьогодні дискусійними залишаються питання ідентифікації сутності таких категорій, як «структура економіки», «структура національної економіки» та «економічна структура».

Мета статті. Метою статті є вивчення сутності структури економіки через дослідження сучасних наукових підходів до її трактування.

Виклад основного матеріалу. Загалом, досліджуючи питання структури економіки, у першу чергу варто приділити увагу ідентифікації змісту категорії «структура». Зауважимо, що окреслена дефініція за своєю природою є універсальною та їй притаманний міждисциплінарний характер, що підтверджується використанням поняття «структура» у різних науках.

Зазначений термін походить від латинського слова «*structura*», що у перекладі означає «будова». Також у межах наукових досліджень можна зустріти такі трактування цієї категорії:

- 1) структура – це зображення елементів та зв'язків між ними [7, с. 10];
- 2) структура – це закономірні, необхідні зв'язки, взаємодія елементів [1, с. 102];
- 3) структура – будова, сукупність відносин, частин і елементів, з яких складається певне економічне ціле [10, с. 44];
- 4) структура – сукупність стійких зв'язків об'єкта, які забезпечують збереження його основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах [5, с. 187];
- 5) структура передбачає відносно стійкі зв'язки, що існують між елементами організації, і сприяє збереженню стійкого стану системи [2, с. 192];

Отже, *структура* – сукупність компонентів єдиної системи, які ієрархічно ідентифіковані, утворюють та розвивають стійкі зв'язки у процесі їх взаємодії між собою.

Таким чином, аналізуючи наведені трактування категорії «структура», можна виділити декілька основних характерних ознак, що їй притаманні:

- 1) наявність сукупності елементів, які є однорідними і пов'язаними хоча б однією ознакою, яких у кількості повинно бути більше одного, що дозволяє говорити про існування структури між об'єктами;
- 2) наявність підпорядкування між елементами, що продиктоване їх походженням та самою природою існування;
- 3) наявність зв'язків між компонентами, які і пояснюють характер взаємодії між об'єктами, які утворюють певну структуру;
- 4) наявність стійких зв'язків між елементами певної структури, оскільки мінлива взаємодія не дозволяє говорити про наявність структури;
- 5) можливість досліджувати структуру як окрему систему, якій характерні свої особливості функціонування та закономірності розвитку.

Фактично остання особливість є поясненням існування дуалістичної взаємодії між структурою та системою як окремими елементами пізнання. У науковому дослідженні будь-яка система має свою структуру, і кожен структуру можна вивчати як окрему систему, як цілісний елемент пізнання. Саме тому, коли досліджують структури у будь-якій галузі, завжди йдеться про вивчення певної системи елементів. Різниця між окресленими об'єктами пізнання у результаті наукового дослідження може лише виявлятися в акцентах, які робить учений у процесі своєї роботи. Під час вивчення структур більшу увагу приділяють компонентному складу певного цілого об'єкта дослідження, особливостям формування взаємодії між ними, аналізу природи зв'язків. У процесі дослідження системи як основного об'єкта вивчення більшу увагу приділяють її компонентному складу і взаємодії із зовнішнім середовищем. Окреслене вище дає підстави стверджувати, що системні дослідження об'єктів різної природи безпосередньо пов'язані зі структурним їх вивченням. Особливо це проявляється під час вивчення економічних процесів, об'єктів та явищ.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Цілком погоджуємося з думкою М. В. Кармінської-Белобрової, що «категорія “структура” відображає будову та внутрішню форму системи. Зв’язок елементів у структурі підпорядкований діалектиці взаємовідношення частини і цілого. Наявність структури – це невід’ємний атрибут всіх реально існуючих систем, бо саме структура надає їм цілісності ...» [2, с. 192].

Акцентуючи увагу на сутності категорії структура, проаналізуємо сутність таких дефініцій, як «економічна структура», «структура економіки», «структура національної економіки». У науковому просторі на сьогодні вже використовується широкий спектр різних категорій у площині вивчення структури економічних об’єктів. Насамперед, визначимо, що таке економічна структура. Зокрема, Н. С. Качан розглядаючи філософсько-економічний аспект взаємозв’язку системи і структури, зазначає, що економічна структура за своїм змістом є неоднорідною, вона поєднує у собі загальні та специфічні, основні та похідні, нові, що народжуються, та старі, які відмирають, перехідні та проміжні економічні форми, кожна з яких функціонує на основі спільної для всієї системи і разом з тим власної логіки розвитку. У сучасних умовах економічна структура характеризується динамізмом, мінливістю, суперечністю розвитку. Цим визначається необхідність структурної диференціації складових економічної системи, без якої неможливо пізнати об’єктивні закони та принципи її функціонування [3, с. 81]. С. В. Мочерний та М. В. Довбенко розглядають під економічною структурою будову економічної системи суспільства, внутрішні стійкі зв’язки між її підсистемами та елементами [8]. Таким чином, економічна структура за своєю сутністю як категорія є більш абстрактним поняттям, яке доцільно використовувати для пояснення композиційної будови різних об’єктів, що пізнаються, та функціонують у межах класичних економічних процесів: виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ.

Отже, економічну структуру пропонуємо розглядати як сукупність пов’язаних елементів, між якими виникають, існують та розвиваються стійкі взаємозв’язки у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ.

Досить близьким за своїм змістом до зазначеного поняття є дефініція «структура економічної системи», хоча, на наше переконання між цими визначеннями є і відмінності. О. І. Клімова зауважує, що структура економічної системи є однією з основних її характеристик, що відображає побудову, сукупність відносин, частин та елементів, з яких складається економічна система як щось цілісне. Структура економічної системи будь-якого виду дає змогу встановити її пропорції, які багато в чому визначають її стан, вплив на соціальні аспекти в суспільстві, становище країни у світовій господарській системі. Зміна структури економічної системи є наслідком структурних змін, які виникають через зміну окремих елементів і, відповідно, їх ролі в системі, а також через зміну взаємозв’язків елементів та їх взаємовпливу [4, с. 64].

Розглядаючи структуру економічної системи, варто, насамперед, застосовувати системний підхід до пізнання явища, що досліджується. Термін «економічна структура» можна використовувати навіть у тому випадку, коли ми не схильні застосовувати системний аналіз для вивчення закономірностей та компонентного складу системи, яку досліджуємо. На наш погляд, категорію «економічна структура» також можна використовувати у більш широкому значенні і позначати нею будь-який економічний об’єкт. Використовуючи дефініцію «структура економічної системи», ми акцентуємо увагу, в першу чергу, на її організаційній будові, компонентному складі.

Проаналізуємо сутність категорії «структура економіки». У табл. 1 наведено сукупність її трактувань.

У більшості випадків, що є логічним, науковці досліджують природу цієї дефініції, ґрунтуючись на сутності категорії «структура», використовують її властивості та озна-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ки для адаптації їх під дослідження економічних об'єктів. Проте у випадку використання дефініції «структура економіки» досить часто, традиційно, мають на увазі у першу чергу структуру національної економіки як цілісної, складної та динамічної системи. Тобто у таких випадках категорії «структура економіки» та «структура національної економіки» розглядають як однотипні та синонімічні за своєю природою.

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення сутності структури економіки

№ п/п	Трактування	Джерело
1	Структура економіки – сукупність стійких зв'язків економічних об'єктів, що забезпечують збереження основних властивостей системи при різних зовнішніх і внутрішніх змінах [10, с. 44]	Потравка Л. О. Необхідність структурних трансформацій України в умовах перехідного періоду / Л. О. Потравка // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2011. – № 2 (2). – С. 42–48
2	Структура економіки – это определенная характеристика социально-экономической системы общества, отражение состояния ее устойчивости и национальной безопасности (экономической, технологической, экологической, оборонной, энергетической, информационной) [6, с. 95]	Кусик Н. Л. Проблемы формирования и развития воспроизводственной структуры социально-экономической системы / Н. Л. Кусик // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 172. – Т. 2. – С. 93–96
3	Структура економіки – це співвідношення, які відображають взаємозв'язки й взаємозалежності окремих частин економіки, окремих її секторів, галузей [9, с. 168]. Структура національної економіки являє собою стійкі кількісні співвідношення між різними її складовими частинами	Національна економіка: навч. посіб. / М. І. Мельникова, О. П. Мельникова, Т. В. Сідлярчук, І. Ю. Тур, Г. М. Шведова. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
4	Структура економіки – це співвідношення між елементами національної економіки відповідно до певних критеріїв, які залежать від функціонування певного середовища [11, с. 22]	Прушківська Е. В. Роль законів архітекtonіки у формуванні секторальної структури економіки / Е. В. Прушківська // Економічний вісник. – 2013. – № 2. – С. 21–28
5	Структура національної економіки України – сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих восьми типів структур [12, с. 36]	Чайка Ю. Механізми структурного розвитку національної економіки / Ю. Чайка // Вісник КННЕУ. – 2011. – № 3. – С. 30–41

Джерело: складено автором.

Структура економіки безпосередньо пов'язана за своєю сутністю з системною макрохарактеру і містить у собі опис компонентів економічної системи світового, національного, міжрегіонального, регіонального, галузевого, секторального та територіального рівнів. Не можна використовувати окреслений термін для позначення будови суб'єктів господарювання, наприклад. У таблиці 2 наведено ознаки, за якими проведений аналіз сутності категорій „структура економіки” та „економічна структура”.

Таблиця 2

Аналіз відмінностей між категоріями «структура економіки» та «економічна структура»

Ознака	Структура економіки	Економічна структура
1	2	3
Сутнісне визначення	ієрархічно створена сукупність компонентів макроекономічного характеру, які взаємодіють між собою, створюють та розвивають стійкі взаємозв'язки і розглядаються як єдине ціле	сукупність пов'язаних елементів, між якими виникають, існують та розвиваються стійкі взаємозв'язки у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ
Об'єкт дослідження	сукупність ідентифікованих та ієрархічно побудованих компонентів у межах єдиного цілісного макроекономічного об'єкта дослідження	сукупність ідентифікованих та ієрархічно побудованих компонентів у межах певного економічного об'єкта дослідження будь-якої природи

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Закінчення табл. 2

1	2	3
Наявність межі дослідження	межа є, оскільки категорію можна використовувати лише при дослідженні макроекономічних структур	межа відсутня, оскільки дозволяє використовувати категорію для пізнання різних економічних процесів, явищ та об'єктів
Доцільність використання	доцільно використовувати категорію при вивченні особливостей побудови національної економіки, її окремих складових, зокрема, регіональної економіки, окремих галузей та секторів національного господарства	доцільно використовувати при дослідженні будь-яких економічних явищ, проте, сутнісна наповненість даної категорії і традиції її застосування вимагають використання цієї дефініції у питаннях дослідження економічних структур різних суб'єктів господарювання, мікроструктур різного характеру

Джерело: складено автором.

На рис. 1 наведено взаємозв'язок між такими категоріями: «економічна структура» та «структура економіки».

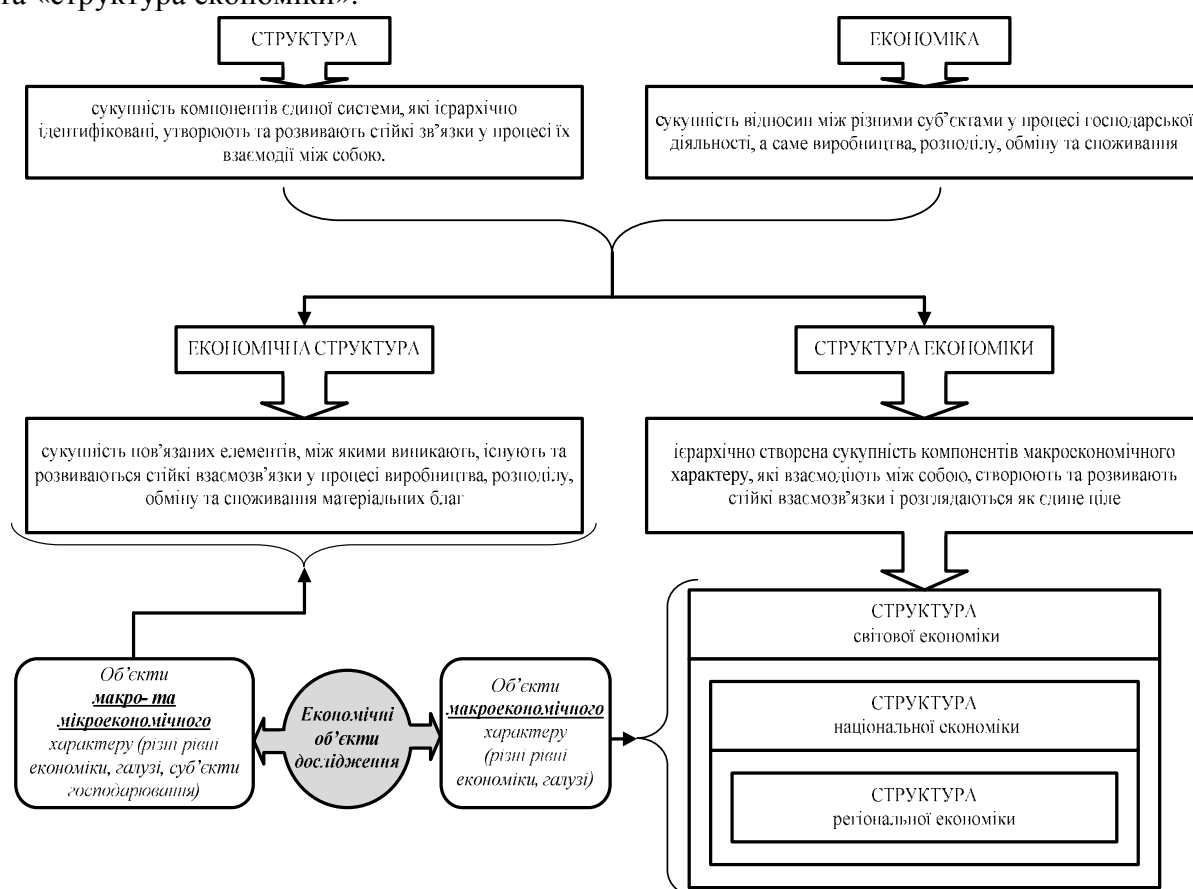

Рис. 1. Гносеологічний умовивід щодо співвідношень понять

«економічна структура», «структура економіки», «структура національної економіки»

Джерело: складено автором.

Висновок. У межах статті досліджено сутність категорії «структура економіки», яку запропоновано розглядати як ієрархічно створену сукупність компонентів макроекономічного характеру, які взаємодіють між собою, створюють та розвивають стійкі взаємозв'язки і розглядаються як єдине ціле. Окреслену дефініцію досліджено через вивчення сутності категорії «структура», яка є сукупністю компонентів єдиної системи, що ієрархічно ідентифіковані, утворюють та розвивають стійкі зв'язки у процесі їх взаємодії між собою.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Також у межах статті виділено основні характерні ознаки структури, проаналізовано сутність економічної структури та встановлено, що під цією дефініцією варто розуміти сукупність пов'язаних елементів між якими виникають, існують та розвиваються стійкі взаємозв'язки у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. У статті проаналізовано взаємозв'язок та відмінні риси між економічною структурою та структурою економіки як окремими категоріями.

Список використаних джерел

1. Дегтярева С. В. Методологические основания исследования институциональной структуры национальной экономики / С. В. Дегтярева // Формування ринкової економіки. – Спец. вип. Проблеми сучасної економіки та інституціональна теорія. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 100–110.
2. Кармінська-Бєлоброва М. В. Організаційні структури управління підприємством / М. В. Кармінська-Бєлоброва // Бізнес Інформ. – 2012. – № 12. – С. 192–195.
3. Качан Н. Системи і структури: філософсько-економічний аспект / Н. С. Качан // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 77–83.
4. Клімова О. І. Структурні зміни в економіці: основні поняття та види / О. І. Клімова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. – 2009. – Вип. 24 (1). – С. 60–65.
5. Коломицева О. В. Структурні зрушення в економіці: сутність і напрями трансформації / О. В. Коломицева // Продуктивні сили і регіональна економіка. – 2008. – Ч. 2. – С. 186–191.
6. Кусик Н. Л. Проблемы формирования и развития воспроизводственной структуры социально-экономической системы / Н. Л. Кусик // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 172, т. 2. – С. 93–96.
7. Мороз О. В. Економічна ідентифікація параметрів стійкості та ризикованості функціонування господарських систем : монографія / О. В. Мороз, А. О. Свентух. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 168 с.
8. Мочерний С. В. Економічна теорія: підручник [Електронний ресурс] / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/19991130/ekonomika/ekonomichna_teoriya.
9. Національна економіка : навчальний посібник / М. І. Мельникова, О. П. Мельникова, Т. В. Сідлярчук, І. Ю. Тур, Г. М. Шведова. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
10. Потравка Л. О. Необхідність структурних трансформацій України в умовах перехідного періоду / Л. О. Потравка // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2011. – № 2(2). – С. 42–48.
11. Прушківська Е. В. Роль законів архітекtonіки у формуванні секторальної структури економіки / Е. В. Прушківська // Економічний вісник. – 2013. – № 2. – С. 21–28.
12. Чайка Ю. Механізми структурного розвитку національної економіки / Ю. Чайка // Вісник КНЕУ. – 2011. – № 3. – С. 30–41.

References

1. Dehtiareva, S.V. (2010). Metodologicheskie osnovaniia issledovaniia instytutsionalnoi struktury natsionalnoi ekonomiki [Methodological bases of research the institutional structure of the national economy]. *Formuvannia rynkovoї ekonomiky – Formation of market economy*. Special issue. Problemy suchasnoi ekonomiky ta instytutsionalna teoriia. K. : KNEU, pp. 100–110 (in Russian).
2. Karminska-Bielobrova, M.V. (2012). Orhanizatsiini struktury upravlinnia pidpriemstvom [Organizational management structure]. *Biznes Inform – Business Inform*, no. 12, pp. 192–195 (in Ukrainian).
3. Kachan, N. (2010). Systemy i struktury: filofska-ekonomichni aspekt [Systems and structures, philosophical and economic aspect]. *Naukovi pratsi KNTU. Ekonomichni nauky – The collection of Kirovohrad National Technical University*, issue 17, pp. 77–83 (in Ukrainian).
4. Klimova, O.I. (2009). Strukturni zminy v ekonomitsi: osnovni poniattia ta vydy [Structural changes in the economy: basic concepts and types]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnogo universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky – Proceedings of Scientific*

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Works of Cherkasy state technological university. Series: Economics, issue 24 (1), pp. 60–65 (in Ukrainian).

5. Kolomytseva, O.V. (2008). Strukturni zrushennia v ekonomitsi: sutnist i napriamy transformatsii [Structural changes in the economy: the nature and direction of transformation]. *Produktyvni syly i rehionalna ekonomika – The productive forces and regional economy*, part 2, pp. 186–191 (in Ukrainian).

6. Kusiuk, N.L. (2009). Problemy formirovaniia i rozvitiia vosproizvodstvennoi struktury sotsialno-ekonomicheskoi systemy [Problems of formation and development of the reproductive structure of the socio-economic system]. *Kultura narodov Prychernomor'ia – Culture of the peoples Black Sea*, no. 172, vol. 2, pp. 93–96 (in Russian).

7. Moroz, O.V. & Sventukh, A.O. (2008). *Ekonomichna identyfikatsiia parametriv stiikosti ta ryzykovanosti funkcionuvannia hospodarskykh system [Economic stability parameters identification and risk the functioning of economic systems]*. Vinnytsia: UNIVERSUM-Vinnytsia (in Ukrainian).

8. Mochernyi, S.V. & Dovbenko, M.V. *Ekonomichna teoriia [Economic theory]*. Retrieved from http://pidruchniki.com/19991130/ekonomika/ekonomichna_teoriya.

9. Melnykova, M.I., Melnykova, O.P., Sidliaruk, T.V., Tur, I.Yu. & Shvedova, H.M. (2012). *Natsionalna ekonomika [National economy]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury (in Ukrainian).

10. Potravka, L.O. (2011). Neobkhdnist strukturykh transformatsii Ukrainy v umovakh perekhidnoho periodu [The need for structural transformation of Ukraine in transition]. *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universytetu – Herald of Zhytomyr National Agroecological University*, no. 2 (2), pp. 42–48 (in Ukrainian).

11. Prushkivska, E.V. (2013). Rol zakoniv arkhitektoniky u formuvanni sektoralnoi struktury ekonomiky [The role of architectonics laws in shaping sectoral structure of the economy]. *Ekonomichnyi visnyk – Economic Bulletin*, no. 2, pp. 21–28 (in Ukrainian).

12. Chaika, Yu. (2011). Mekhanizmy strukturnoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [The mechanisms of structural development of the national economy]. *Visnyk KNNEU – Bulletin of KNNEU*, no. 3, pp. 30–41 (in Ukrainian).

Гонта Сергій Володимирович – аспірант, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Гонта Сергей Владимирович – аспірант, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, г. Чернігів, 14027, Україна).

Gonta Serhiy – PhD student, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: s.gonta7@gmail.com